

Ginter Dzierżon

ROLA BIEGŁYCH W WYROKACH ROTY RZYMSKIEJ W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH WPŁYWU ZESPOŁU STRESU POURAZOWEGO NA NIEZDOLNOŚĆ KONSENSUALNĄ DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA

Wstęp

Zagadnienie wpływu zespołu stresu pourazowego (PTSD) na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa w orzecznictwie Roty Rzymskiej występuje marginalnie. W częściach prawnych rotalnych rozstrzygnięć jedynie w wyrokach c. Ragni z 11 lipca 1986 r.¹ oraz c. Alwan z 27 kwietnia 2010 r. scharakteryzowano PTSD [Dzierżon i Szymańska 2020, 110]²; w częściach faktycznych zaś kwestia PTSD pojawia się incydentalnie. Należy jednocześnie podkreślić, że w tych sprawach, w których ów zespół wystąpił, istotną rolę odgrywa udział biegłych. Problematyka ta stanie się przedmiotem uwagi w tym wykładzie. Podejmując ją na wstępie należy stwierdzić, iż z pryzmatu rozstrzyganych spraw jest ona o tyle istotna, gdyż sędzia powinien ocenić dostarczoną ekspertyzę w aspekcie środka dowodowego [Bianchi 1998, 101].

Zebrane wyroki w aspekcie metodologicznym należałoby poddać odrębnej analizie biorąc pod uwagę orzeczenia, w których stwierdzono nieważność małżeństwa oraz orzeczenia, w których jej nie stwierdzono. Oprócz tego odrębny wątek pragnę poświęcić, co w moim przekonaniu, jest nie tylko istotne, ale i interesujące, kwestii krytycznego odniesienia audytorów rotalnych do sporządzonych przez biegłych ekspertyz.

Ks. PROF. DR HAB. GINTER DZIERŻON, Katedra Historii, Teorii i Norm Ogólnych Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska; e-mail: ginter.dzierzon@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>

¹ *Parisien.*, RRDec., vol. LXXVIII, n. 3-7.

² *Mediolanen.*, Sent. 64/2010, n. 5-11.

1. Wyroki, w których stwierdzono nieważność małżeństwa

W przebadanych rotalnych rozstrzygnięciach znalazło się siedem wyroków afirmatywnych: c. Bruno z 18 kwietnia 1980 r.³, c. Verginelli z 11 lipca 2008 r.⁴, c. Burke z 21 marca 1996 r.⁵, c. Huber z 15 października 1997 r.⁶, c. Alwan z 15 maja 2007 r.⁷, c. Arellano Cedillo z 14 listopada 2014 r. oraz c. Salvatori z 14 czerwca 2016 r.⁸

1.1. Wyrok c. Bruno z 18 kwietnia 1980 r.

W podjęciu decyzji przez turnus rotalny w sprawie *Romana*, dotyczącej stanu psychicznego żołnierza II wojny światowej istotną rolę odegrały opinie biegłych. Ten fakt uwydatniono w konkluzji wyroku c. Bruno z 18 kwietnia 1980 r.⁹ Z treści orzeczenia rotalnego wynika, że w procesach prowadzonych zarówno w trybunałach niższego stopnia jurysdykcyjnego, jak i Rocie Rzymskiej wzięło udział kilku ekspertów. Jeden z nich leczący żołnierza od 1947 r. określił poziom zaawansowania zaburzenia psychicznego mężczyzny jako ciężki. Zauważył jednak, iż w 1949 r. jego zdrowie uległo poprawie. W jego opinii u pacjenta nadal występowały dwa syndromy: neuropsychasteniczny oraz fobiczno-obsesyjny, przejawiające się w stanach niepokoju psychicznego¹⁰.

Dwóch biegłych powołano w trybunale pierwszej instancji. I tak prof. B. Callieri zdiagnozował u mężczyzny poważnie zaburzoną osobowość neurasteniczną¹¹; drugi biegły zaś wskazał na syndrom neuropsychoasteniczny, stojąc na stanowisku, że w czasie zawierania małżeństwa osobowość nupturienta była ciężko zaburzona. Uważał, iż zawarty przez strony związek był nieważny z powodu poważnego braku rozeznania oceniającego¹².

³ *Romana*, RRDec., vol. LXXII, n. 1-15, s. 272-81.

⁴ *Venetiarum in Florida*, „Il Diritto Ecclesiastico” 120 (2009), nr 1-2, n. 1-19, s. 221-28.

⁵ *Melburnen.*, Sent. 29/96, n. 1-14.

⁶ *Olomouc.*, Sent. 106/97, n. 1-20.

⁷ *Meliten.*, Sent. 64/2007, n. 1-25.

⁸ *Vinonaen.*, Sent. 111/2016, n. 1-11.

⁹ *Romana*, n. 15, s. 281.

¹⁰ Tamże, s. 276.

¹¹ Tamże, n. 13, s. 280.

¹² Tamże.

Występujący w Rocie Rzymskiej ekspert podzielał pogląd prof. Callieriego, wskazując na istniejący od dłuższego czasu syndrom neurasteniczny, powodowany wojenną traumatyczną neurozą (*neurosi traumatica di guerra*). Jego zdaniem podczas wyrażania zgody nupturient był nieprzystosowany do życia społecznego; jego osobowość cechowało zamknięcie na świat zewnętrzny. W kwestii zaś niezdolności do zawarcia małżeństwa, był zgodny z Callierim w tym, że były żołnierz nie posiadał wymaganego prawem rozeznania oceniającego¹³. Stąd też w sprawie *Romana* wyrokowano *pro nullitate matrimonii*¹⁴.

1.2. Wyrok c. Verginelli z 11 lipca 2008 r.

Bardziej dynamiczny charakter miał przebieg sprawy *Venetiarum in Florida*, czego odzwierciedleniem są treści zawarte w wyroku c. Verginelli z 11 lipca 2008 r. Już w pierwszej instancji sędziowie wyrokując w oparciu o zeznania świadków i opinie biegłych wskazywali z jednej strony na nadużywanie przez mężczyznę alkoholu, a także na uzależnienie od trunków, z drugiej zaś na zaburzenia osobowości¹⁵.

Biegły rotalny potwierdził ten stan. Stał na stanowisku, iż powód w trakcie zawierania małżeństwa był dotknięty zaburzeniem osobowości, które w sposób szczególny ujawniło się po zawarciu związku, przejawiając się w pogorszeniu stanu psychicznego. Należy jednak zauważyć, iż ekspert nie wiązał tego stanu bezpośrednio z udziałem w wojnie wietnamskiej, ale z uzależnieniem od alkoholu występującym już w czasie przedmałżeńskich. Argumentował, że traumatyczne przeżycia wojenne przyczyniły się jedynie do ujawnienia zaburzeń psychicznych, które przez długi okres czas występowały w stanie utajonym¹⁶.

W trybunale rotalnym uzupełniono instrukcję sprawy o *votum* biegłego, opracowane na podstawie akt sprawy. Wynikało z niego, iż w jego opinii mężczyzna miał zaburzoną osobowość generowaną uzależnieniem od alkoholu. Jego zadaniem stan ten uległ znacznemu pogorszeniu po dwóch

¹³ Tamże, n. 14, s. 280-81.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Venetiarum in Florida*, n. 14, s. 226.

¹⁶ Tamże, n. 15, s. 226-27.

latach trwania związku, m.in. z powodu udziału w wojnie wietnamskiej¹⁷. Uważał, że w fazie utajonej zaburzona osobowość w postaci zaburzenia borderline istniała już w chwili wyrażenia konsensu¹⁸. Zaburzenie to, wedle turnusu rotalnego, uniemożliwiło powodowi w sposób wolny i odpowiedzialny stworzyć małżeńską wspólnotę życia, gdyż nie mógł on panować nad swymi uczuciami¹⁹.

Z ekspertyz biegłych wynikało, że ciężkość zaburzeń osobowości ujawniła się dopiero po zawarciu związku w wyniku konfrontacji mężczyzny z zaistniałymi egzystencjalnymi sytuacjami stresowymi, w sposób szczególny związanymi z doświadczeniami wynikającymi z udziału w wojnach wietnamskiej i koreańskiej²⁰.

1.3. Wyrok c. Burke z 21 marca 1996 r.

W sprawie *Melburnen*. biegła rozpoznała u kobiety neurotyczne zaburzenie osobowości, którym mogło być, jak to określiła, PTSD wynikający z nadużyć seksualnych, których doznała w młodości²¹.

Odnosząc się do zebranego materiału dowodowego ponens zauważył, że mimo nieprecyzyjnej diagnozy biegłych nie ulegało wątpliwości, że okoliczności sprawy, szczególnie te z czasów dzieciństwa i dojrzewania kobiety wskazywały na poważne zaburzenia jej osobowości, wynikające z przeżytej traumy²². Konstruując argumentację faktyczną redaktor wyroku przytoczył następnie pogląd biegłej odnoszący się do czasu zawierania małżeństwa. Utrzymywała, iż kobieta nie posiadała właściwego rozeznania oraz wolności wyboru. Zdaniem audytora ten stan psychiczny przejawiał się m.in. w zaburzonym, przerywanym przebiegu narzeczeństwa stron²³.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, n. 16, s. 227.

¹⁹ Tamże, n. 17, s. 227-28.

²⁰ Tamże, n. 18, s. 228.

²¹ *Melburnen.*, Sent. 29/96, n. 11.

²² Tamże.

²³ Tamże, n. 12.

1.4. Wyrok c. Huber z 15 października 1997 r.

W sprawie *Olomoucen.* wzięło udział kilku biegłych. Pierwsza z nich zdiagnozowała u powoda strukturę psychasteniczną osobowości po części wrodzoną, po części nabytą wskutek jego doświadczeń życiowych pochodzących z czasów dzieciństwa oraz dorastania. W sposób szczególnie wyeksponowała kwestię doświadczeń więziennych powoda. W jej przekonaniu w chwili zawierania związku, z dużą dozą prawdopodobieństwa, mężczyzna był niezdolny do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich²⁴. Chcę zauważyć, iż ponens rotalny odniósł się do tej ekspertyzy pozytywnie. Argumentując wyeksponował dwie kwestie, mianowicie: z jednej strony podkreślił, że ekspertyza została oparta na założeniach antropologii chrześcijańskiej, z drugiej zaś w jego przekonaniu była precyzyjna w odniesieniu do sfery religijnej²⁵.

Z kolei drugi z biegłych uważał, że pobyt mężczyzny w więzieniu istotnie wpłynął na jego ograniczenie wolności decyzyjnej. Był on zgodny z pierwszym biegłym w tym, że uwarunkowania więzienne zaburzały jego osobowość. Rozpoznał u powoda silne objawy lęku oraz podejrzeń, które jego zdaniem osiągnęły fazę terminalną²⁶. Wreszcie powołany w Rocie Rzymskiej wspominany już prof. Callieri zdiagnozował u niego: osobowość psychasteniczną, zaburzenie osobowości przejawiające się w unikaniu realnych problemów egzystencjalnych oraz PTSD. Stan ten ocenił jako ciężki, zwracając uwagę, że utrzymywał się on przez wiele lat. W jego opinii generował on niezdolność do zawarcia małżeństwa w momencie wyrażania zgody małżeńskiej. Poza tym skłaniał się ku tezie, iż istniał on już w czasie przedmałżeńskim²⁷.

Przewodniczący rotalnego składu sędziowskiego ustosunkowując się do tych ekspertyz podkreślił, iż biegli sporządzili je bardzo rzetelne; jednocześnie przypomniał zasadę, iż sędziowie rozstrzygający nie powinni sugerować się wyłącznie nimi, lecz winni wziąć pod uwagę wszystkie środki

²⁴ *Olomoucen.*, Sent. 106/97, n. 16.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, n. 17.

²⁷ Tamże, n. 18.

dowodowe, w tym również argumenty adwokata²⁸. Kierując się tymi ekspertyzami turnus rotalny orzekł nieważność małżeństwa²⁹.

1.5. Wyrok c. Alwan z 15 maja 2007 r.

Sprawa *Meliten*. dotyczyła kobiety powódki, która w dzieciństwie była wykorzystywana seksualnie³⁰. Powołano w niej kilku biegłych. Występujący w trybunale pierwszej instancji ekspert na postawie akt sprawy oraz testu „MCMI” nie zdiagnozował u kobiety choroby umysłowej w znaczeniu psychozy, lecz inne zaburzenia osobowości przejawiające się w poczuciu małej wartości oraz stanach depresyjnych. Zauważył, iż istniały one już przed zawarciem związku. Wyraził pogląd, iż powódka w chwili wyrażania zgody nie dysponowała odpowiednią zdolnością krytyczną; jego zdaniem, była także niezdolna do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich³¹.

W drugiej instancji akta sprawy poddał analizie psychoterapeuta. Skrytykował on wyrok sądu pierwszej instancji, w którym, w jego przekonaniu, sędziowie nie wzięli pod uwagę traumy dziewczyny z czasów jej młodości, spowodowanej nadużyciami seksualnymi. Potwierdził on diagnozę sporządzoną przez poprzedniego biegłego. Stał na stanowisku, iż z tego powodu strony nie mogły stworzyć w małżeństwie właściwych relacji w sferze seksualnej³².

W trybunale drugiej instancji wystąpił kolejny biegły. Również i ona zdiagnozowała zaburzoną osobowość (*disorganized personality*), która w jej opinii zniosła zdolność decyzyjną, jak i zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich³³.

W trybunale rotalnym z urzędu na biegłego powołano jeszcze psychoseksuologa. Jego diagnoza była koherentna z poprzednimi. W sposób szczególny uwydatnił on poważny kryzys identyfikacyjny kobiety, który

²⁸ Tamże, n. 18-19.

²⁹ Tamże, n. 20.

³⁰ *Meliten.*, Sent. 64/2007, n. 12.

³¹ Tamże, n. 15.

³² Tamże, n. 16.

³³ Tamże, n. 17.

w jego przekonaniu, godził w jej rozeznanie oceniające, w efekcie niwelując właściwą wolność wyboru³⁴.

W procesie dowodzenia niezwykle istotnym stał się fakt, że powódka poddała się terapii. Terapeuta biorący udział w procesie jako biegły w sposób szczególny wskazał na dwie kwestie: po pierwsze, terapia przebiegała pomyślnie; po drugie, kobieta odzyskała zdrowie³⁵. Jak wynika z n. 24 uzasadnienia faktycznego wyroku do stanu psychicznego kobiety odniósł się też biegły rotalny, zauważając, że po separacji jej stan uległ znacznej poprawie. Uważał on jednak, iż nie można było precyzyjnie ocenić jej aktualnego stanu bez bezpośredniego kontaktu z powódką³⁶. Turnus rotalny orzekł nieważność małżeństwa z tytułów określonych w kan. 1095, 2°-3°³⁷ w oparciu o akta sprawy, jak i ekspertyzy biegłych³⁸.

1.6. Wyrok c. Arellano Cedillo z 14 listopada 2014 r.

N. 12 uzasadnienia faktycznego wyroku c. Arellano Cedillo z 14 listopada 2014 r. został poświęcony kwestii opinii biegłych. Mianowicie biegła występująca w pierwszej instancji rozpoznała u kobiety zaburzenie osobowości borderline. Twierdziła, iż z powodu nadużyć seksualnych cierpiała ona na PTSD³⁹. Wedle ponensa opinia biegłej znalazła potwierdzenie w aktach procesowych. Zauważył on jednak, iż w ekspertyzie nie wskazano na ciężkość zaburzenia. Wyeksponowano natomiast duże oddziaływanie specyficznych uwarunkowań, w których się znalazła na psychikę kobiety⁴⁰. Jego zdaniem z opinii biegłych, jak i historii życia rodzinnego powódki wynikało, iż zaburzenie, którym została dotknięta zarówno w sensie klinicznym, jak i kanonicznym, było ciężkie⁴¹.

³⁴ Tamże, n. 18.

³⁵ Tamże, n. 24.

³⁶ Tamże.

³⁷ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

³⁸ *Meliten.*, Sent. 64/2007, n. 25.

³⁹ *Sancti Clodoaldi*, Sent. 227/2014, n. 12.

⁴⁰ Tamże, n. 12.

⁴¹ Tamże.

1.7. Wyrok c. Salvatori z 14 czerwca 2016 r.

W n. 8 części *in facto* wyroku c. Salvatori z 14 czerwca 2016 r. jego redaktor skupił uwagę na opiniach biegłych opracowanych w trybunałach pierwszej i drugiej instancji, uznając, że zostały one sporządzone zgodnie z zasadami przyjętymi w Rocie Rzymskiej. Pierwszy z nich zdiagnozował PTSD u podłoża, którego legł gwałt. Z kolei ekspert powołany w trybunale apelacyjnym wskazał na jej poważną niedojrzałość⁴². Oceniając stan faktyczny sprawy turnus rotalny zauważył, iż kobieta w trakcie trwania związku utrzymywała relację z innym mężczyzną. Odnosząc się do tego faktu biegły pierwszej instancji zwrócił uwagę, iż kochanek nie tylko wykorzystywał powódkę seksualnie, ale również nadużywał alkoholu i zażywał narkotyki. Ekspert pierwszej instancji ustosunkowując się do jej stanu w momencie zawierania małżeństwa, podkreślił, iż jej zdolność wyboru była ograniczona z powodu nadużyć seksualnych oraz swoistej sytuacji występującej w domu rodzinnym. W jego opinii kobieta nie miała koniecznego rozeznania oceniającego⁴³. Według rotalnego kolegium sędziowskiego była ona niezdolna do nawiązania małżeńskich relacji z mężem. W ich przekonaniu na taki stan destrukcyjnie wpłynęła burzliwa historia jej życia, co znalazło przełożenie w sferze stosunków seksualnych z pozwanym⁴⁴. Stąd też w sprawie *Vinonaen.* opowiedziano się za nieważnością małżeństwa⁴⁵.

2. Wyroki, w których nie stwierdzono nieważności małżeństwa

W orzecznictwie rotalnym znalazły się także wyroki, w których nie stwierdzono nieważności małżeństwa. Podejmując ten wątek w pierwszym rzędzie trzeba zwrócić uwagę na złożoną sprawę *Atlanten.*, a następnie na rozstrzygnięcie c. De Angelis z 23 lutego 2006 r.⁴⁶

⁴² *Vinonaen.*, Sent. 111/2016, n. 8.

⁴³ Tamże, n. 9.

⁴⁴ Tamże, n. 10.

⁴⁵ Tamże, n. 11.

⁴⁶ *Reg. Insubris seu Lauden.*, Sent. 18/2006, n. 1-23.

2.1. Sprawa *Atlanten*.

Jak przed chwilą zasygnalizowałem, w trybunale rotalnym przebieg miała sprawa *Atlanten.*, dwukrotnie rozstrzygana przez turnusy pod przewodnictwem B. Bottone, a następnie przez turnus pod przewodnictwem P. Vito Pinto.

W t. 18 „*Romanae Rotae Decreta*” opublikowano dekret c. Bottone z 30 czerwca 2000 r., na mocy którego sprawę skierowano do ponownego rozpatrzenia w Rocie w trybie zwyczajnym⁴⁷.

W przywołanym dekrete ponens negatywnie odniósł się do ekspertyzy biegłego, w której opowiedział się za niezdolnością mężczyzny do zawarcia małżeństwa. Uznając ją za nieodpowiednią zauważył, iż została ona sporządzona wyłącznie w oparciu o fakty związane z jego pobytom w Wietnamie oraz zeznania świadków⁴⁸.

Drugi biegły z kolei zdiagnozował u powoda PTSD. Zdaniem ponensa opinia ta jednak nie została oparta na przekonujących argumentach. W jego przekonaniu w sprawie *Atlanten*. można byłoby również wskazać na argumenty przeciwne, przemawiające za zdolnością powoda do zawarcia małżeństwa⁴⁹. Według sędziego rotalnego ekspertyza ta była przeniknięta apriorymem, gdyż biegły swe konkluzje wywiódł przede wszystkim z zaistniałych faktów, pochodzących z okresu wojny wietnamskiej. Poza tym zwrócił uwagę, że wprawdzie zdiagnozował on u powoda PTSD, ale w ogóle nie odniósł się do kwestii ciężkości zespołu. Jego zdaniem eksperci biorący udział w procesie abstrahowali od wielu przesłanek znajdujących się w aktach sprawy, które przemawiały za zdolnością mężczyzny do zawarcia małżeństwa⁵⁰.

W efekcie podejmując decyzję za ważnością zawartego związku stron postanowiono przekazać sprawę do rozpatrzenia w trybie zwyczajnym kolejnemu turnusowi rotalnemu⁵¹. Została ona rozstrzygnięta w nieopublikowanym jak dotąd wyroku c. Bottone z 26 października 2006 r.⁵²

⁴⁷ *Atlanten.*, RRDecr., vol. XVIII, n. 7, s. 182.

⁴⁸ Tamże, n. 5, s. 182.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże, n. 6, s. 182.

⁵¹ Tamże, n. 7, s. 182.

⁵² *Atlanten.*, Sent. 134/2006, n. 1-19.

W tym wypadku wzięło udział trzech biegłych. Oceny wyartykułowane w dwóch pierwszych ekspertyzach były podobne do tej, która pojawiła się w dekrecie z 30 czerwca 2000 r. Diametralnie odmienną opinię wydał natomiast kolejny ekspert. W pierwszej kolejności określił on stan psychiczny mężczyzny z czasu dzieciństwa i dojrzewania jako normalny; gdy idzie natomiast o okres wietnamski, to nie zdiagnozował on ciężkiego zaburzenia psychopatologicznego. Argumentował, że z akt procesowych nie wynikało, że poważne zaburzenie wystąpiło podczas wyrażania zgody małżeńskiej⁵³. Stąd też turnus rotalny nie stwierdził nieważności małżeństwa z tytułów po stronie mężczyzny⁵⁴; orzekł ją natomiast po stronie kobiety⁵⁵. W efekcie sprawa *Atlanten*. trafiła do kolejnego turnusu rotalnego, którego przewodniczącym był P. Vito Pinto. Tym razem zakres sporu stanowiła niezdolność stron do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich⁵⁶. Dnia 19 czerwca 2009 r. wydano następny wyrok⁵⁷. We wstępnym n. 10 rotalnej sentencji ponens podkreślił, iż mężczyzna uczestniczący w wojnie wietnamskiej przez swoich rodziców i przyjaciół był postrzegany jako osoba normalna⁵⁸. Jego stan psychiczny jedynie pogorszył się, ze względu na udział w działaniach bojowych⁵⁹. Sędziego rotalnego jednak, co jest w pełni zrozumiałe, interesował stan byłego żołnierza w chwili wyrażania zgody małżeńskiej. W uzasadnieniu faktycznym przywołał on opinię biegłego powołanego w trzeciej instancji, z której wynikało, iż w tym czasie mężczyzna nie był dotknięty PTSD. Jego zdaniem był zdolny do zawarcia małżeństwa, ponieważ – jak to określił – jego funkcjonowanie w sferze społecznej, jak i jego stan psychoemocjonalny nie odbiegały od normy⁶⁰.

Konkludując należy zauważyć, iż rozstrzygając negatywnie sprawę *Atlanten*. sędziowie rotalni powołali się przede wszystkim na ekspertyzy biegłych, stojąc na stanowisku, iż podczas wyrażania zgody małżeńskiej zaburzenie nie miało charakteru ciężkiego⁶¹.

⁵³ Tamże, n. 14.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże, n. 19.

⁵⁶ *Atlanten.*, Sent. 79/2009, Dec. c. Pinto z 19 czerwca 2009 r., n. 1-16.

⁵⁷ Tamże, n. 16.

⁵⁸ Tamże, n. 10.

⁵⁹ Tamże, n. 11.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże, n. 13.

2.2. Wyrok c. De Angelis z 23 lutego 2006 r.

Również w sprawie *Insubris seu Lauden.*, podobnie jak w poprzednich, istotną rolę odegrali biegli. Pierwszy z nich leczący powódkę w czasie separacji, oceniając jej stan wyraził pogląd, że w tym wypadku nie można było mówić chorobach psychiatrycznych czy psychologicznych powiązanych z zaburzeniami osobowości; kobietę zaś postrzegał jako osobę ze skłonnościami do depresji, powodowanymi niektórymi wydarzeniami z jej życia. Nie widział on jednak przeciwwskazań do zawarcia małżeństwa⁶².

Biegły natomiast powołany w trybunale pierwszej instancji po analizie akt sprawy i przeprowadzeniu testu Rorschacha, zdiagnozował u niej w momencie zawierania małżeństwa zaburzenia distimiczne, ale nie o charakterze ciężkim. Jego zadaniem stan depresyjny występujący w chwili zawierania związku nie był na tyle poważny, że zniósłby jej zdolność krytyczną oraz zdolność do autodeterminacji⁶³.

Z kolei pełnomocnik powódki w prośbie o apelację przedstawił opinię biegłego, który w sposób szczególnie uwydatnił uwarunkowania rodzinne. Zdiagnozował u niej PTSD⁶⁴.

Biegła drugiej instancji analizując poprzednie ekspertyzy podzielała wyrażone w nich opinie co do symptomów; krytycznie natomiast odniosła się do diagnozy. Uważała, iż powódka w czasie zawierania małżeństwa miała zaburzoną osobowość; oprócz zaburzenia osobowości borderline, wskazała na zaburzenie schizotypiczne. W jej przekonaniu kobieta nie posiadała właściwej zdolności decyzyjnej⁶⁵.

Oceniając tę ekspertyzę audytor rotalny zauważył, iż została ona sporządzona wyłącznie z aspektu psychopatologicznego; nie była zgodna z założeniami antropologii chrześcijańskiej⁶⁶. Na marginesie należy stwierdzić, iż kierując się głównie tą ekspertyzą sędziowie trybunału apelacyjnego opowiedzieli się za nieważnością małżeństwa. Ustosunkowując się do tego rozstrzygnięcia redaktor wyroku rotalnego zwrócił uwagę,

⁶² *Reg. Insubris seu Lauden.*, Sent. 18/2006, n. 15.

⁶³ Tamże, n. 16.

⁶⁴ Tamże, n. 17.

⁶⁵ Tamże, n. 18.

⁶⁶ Tamże.

iż sędziowie niższego stopnia jurysdykcyjnego nie wzięli pod uwagę faktu, że sygnalizowane trudności egzystencjalne pojawiły się dopiero po dwóch latach pożycia małżeńskiego; nie wynikały natomiast ze stanu psychicznego kobiety z okresu przed zawarciem związku⁶⁷. Poza tym, jego zdaniem, z opinii biegłych jasno nie wynikało, że powódka w chwili wyrażania zgody małżeńskiej była dotknięta poważnym zaburzeniem⁶⁸.

3. Krytyczne odniesienie sędziów rotalnych do opinii biegłych

Z analiz przeprowadzonych wyżej wynika, iż w wyroku c. Huber z 15 października 1997 r. ponens bardzo pozytywnie odniósł się do sporządzonych przez biegłych opinii⁶⁹. Niemniej jednak w niektórych badanych sentencjach ich redaktorzy krytycznie ustosunkowali się do ekspertyz, wskazując na różne powody.

Jak wiadomo, biegłym jest specjalista odpowiednio wykształcony, posiadający doświadczenie w swej dziedzinie wiedzy [Boccafola 2012, 160]. Z odniesieniem do tej kwestii spotykamy się w dekrete c. Monier z 24 lipca 1996 r. Audytor zauważył bowiem, iż w sprawie *Campifontis in Illinois* ekspertyzy nie sporządził psychiatra bądź psycholog, ale licencjonowany kliniczny pracownik społeczny⁷⁰.

Omawiając kwestię metod stosowanych przez biegłych T. Rozkrut napisał: „Biegli w wykonywaniu swego zadania procesowego dokonują analizy akt (materiału dowodowego) oraz często wykonują bezpośrednie badanie strony procesowej, najczęściej z zastosowaniem testów psychologicznych” [Rozkrut 2002, 189]. W kilku innych orzeczeniach z dezaprobatą odniesiono się do postawionej diagnozy. W wyroku c. Erlebach z 24 marca 2011 r. zauważono, iż ocena stanu psychicznego dokonana przez biegłego powołanego w trybunale drugiej instancji w związku pojawieniem się PTSD nie była diagnozą pewną, gdyż miała jedynie charakter hipotetyczny. Według ponensa biegły nie przeprowadził testu osobowości⁷¹. Z kolei

⁶⁷ Tamże, n. 19.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ *Olomoucen.*, Sent. 106/97, n. 20.

⁷⁰ *Campifontis in Illinois*, RRDecr., vol. XIV, n. 6, s. 173.

⁷¹ *Sancti Francisci in California*, Sent. 50/2011, n. 9.

w rozstrzygnięciu c. Arellano Cedillo z 5 lutego 2014 r. wyeksponowano dwa mankamenty: biegły nie określił jej struktury osobowości, a także wskazano, iż jego konkluzje opierały na domniemaniu⁷².

W dwóch innych orzeczeniach c. Huber z 22 czerwca 2005 r. oraz wspomnianym przed chwilą wyroku c. Erlebach z 24 marca 2011 r. krytyczna uwaga wiązała się z faktem, iż diagnozowanie dotyczyło czasu, którym przeprowadzono badanie; w sporządzonych ekspertyzach natomiast nie odniesiono się do momentu zawierania małżeństwa⁷³.

Innym problemem poruszonym w badanych rotalnych rozstrzygnięciach jest wskazanie na fakt, iż ekspertyz nie oparto na założeniach antropologii chrześcijańskiej [Słowinski, 2009, 288; Rulla 1997; Barbieri 2016]. Takie uwagi znajdujemy w wyrokach c. De Angelis z 23 lutego 2006 r.⁷⁴ oraz c. Huber z 22 czerwca 2005 r.⁷⁵ W pierwszej sentencji, jak już zauważono wyżej, redaktor wyroku stwierdził, iż opinia została sporządzona wyłącznie z aspektu psychopatologicznego⁷⁶; w drugim rozstrzygnięciu natomiast ponens wskazał, iż została ona oparta na doktrynie psychologicznej szkoły humanistycznej⁷⁷. W tym kontekście należy przypomnieć, iż na konieczność sporządzenia opinii na bazie antropologii chrześcijańskiej w sposób szczególnie zwrócił uwagę papież Jan Paweł II w przemówieniach do Roty Rzymskiej z 5 lutego 1987 r. oraz 25 stycznia 1988 r. [Dzierżon, 2011, 175-90]⁷⁸. Wracając do przerwanego wątku należy dodać, iż krytykowana przez audytora rotalnego szkoła humanistyczna bazuje na immanentnym założeniu, iż człowiek jest samowystarczalny w realizacji swych planów życiowych [Versaldi, 1988, 120-23]. Wreszcie w badanych sentencjach pojawia się również odniesienie do kanonicznego konceptu niezdolności do zawarcia małżeństwa. Wątek ten wystąpił w dekrete c. Monier z 24 lipca 1996 r. oraz w wyroku c. Erlebach z 9 kwietnia 2013 r. W pierwszej decyzji ponens zwrócił uwagę, że pojmowanie przez biegłego kwestii dojrzałości

⁷² *Camden.*, Sent. 23/2014, n. 14.

⁷³ *Bostonien.*, Sent. 5/2005, n. 10; *Sancti Francisci in California*, Sent. 50/2011, n. 9.

⁷⁴ *Reg. Insubris seu Lauden.*, Sent. 18/2006, n. 18.

⁷⁵ *Bostonien.*, Sent. 75/2005, n. 12

⁷⁶ *Reg. Insubris seu Lauden.*, Sent. 18/2006, n. 18.

⁷⁷ *Bostonien.*, Sent. 75/2005, n. 12.

⁷⁸ Joannes Paulus II PP. II, *Allocutio* (05.02.1987), AAS 79 (1987), s. 1453-459; Tenże, *Allocutio* (25.01.1988), AAS 80 (1988), s. 1178-185; zob. Dzierżon 2011, 175-90.

do zawarcia małżeństwa było niezgodne z kanoniczną wizją niezdolności, gdyż postrzegał ją w kategoriach doskonałej dojrzałości, nie zaś w kategoriach minimalistycznych [Dzierżon 2001, 136]. Do tej koncepcji, zdaniem ponensa w wyroku c. Erlebach z 9 kwietnia 2013 r. nie odniósł się również biegły w sprawie *Milvakuen.*; w swej ocenie wskazał on jedynie na pozytywne przesłanki (*positive indicators*) przemawiające za jej zdolnością do zawarcia małżeństwa⁷⁹.

Zakończenie

Z przeprowadzonych analiz wynika, że we wszystkich omówionych sprawach prowadzonych w Rocie Rzymskiej, jak i w trybunałach niższego stopnia jurysdykcyjnego istotną rolę odegrali biegli. Z reguły opinie ekspertów rotalnych co do stanu psychicznego strony (stron) procesu były zgodne z opiniami biegłych występujących w trybunałach niższych instancji (wyrok c. Bruno z 18 kwietnia 1980 r.; wyrok c. Alwan z 15 maja 2007 r.; wyrok c. Verginelli z 11 lipca 2008 r.). Należy dodać, że komponent istotny oceny stanu psychicznego stanowiła kwestia ciężkości zaburzenia (wyrok c. Bruno z 18 kwietnia 1980 r.; wyrok c. Huber z 15 października 1997 r.; wyrok c. Arellano Cedillo z 14 listopada 2014 r.). Nieco inny charakter miał przebieg dowodzenia w rozstrzygnięciu c. Burke z 21 marca 1996 r. W sprawie *Melburnen.* uznano wprawdzie sporządzoną przez eksperta diagnozę za nieprecyzyjną; dowodząc nieważność małżeństwa kierowano się głównie okoliczności sprawy, które wskazywały na istnienie poważnych zaburzeń osobowości u kobiety.

Kontynuując, należy jeszcze poruszyć sprawę *Atlanten.* oraz wyrok c. De Angelis z 23 lutego 2006 r., w których nie orzeczono nieważności małżeństwa stron procesu. Należy zauważyć, iż w sprawie amerykańskiej to głównie opinie biegłych zadecydowały o podjęciu takiej decyzji przez turnus rotalny. W sprawie *Insubris seu Lauden.* natomiast ponens krytycznie odniósł się do opinii podważając jej walor ze względu na to, że została sporządzona jedynie z aspektu psychopatologicznego, bez odniesienia do założeń kanonistycznych. Poza tym zwrócił uwagę, iż ocena stanu psychicznego

⁷⁹ *Milvakuen.*, Sent. 111/2013, n. 8.

dokonana przez biegłą nie wskazywała na istnienie poważnego zaburzenia w chwili wyrażania zgody małżeńskiej.

PIŚMIENNICTWO

- Barbieri, Cristiano. 2016. *Antropologia e medicina canonistica*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Bianchi, Paolo. 1998. „Le prove: a) dichiarazione delle parti; b) presunzioni; c) perizie.” W *I giudizi nella Chiesa. Il processo contenzioso e il processo matrimoniale*, red. Gruppo Italiano docenti di diritto canonico, 7-107. Milano: Glossa.
- Boccafola, Kenneth E. 2012. „Perito.” W *Diccionario general de Derecho canónico*, red. Javier Otaduy, Antonio Viana, i Joaquín Sedano, t. 6, 160-62. Pamplona: Arnazadi.
- Dzierżon, Ginter, i Kinga Szymańska. 2020. *Wpływ zespołu stresu pourazowego na kanoniczną niezdolność do zawarcia małżeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Dzierżon, Ginter. 2001. „Brak wystarczającego używania rozumu.” W Wojciech Góralski, i Ginter Dzierżon, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, 103-46. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Dzierżon, Ginter. 2011. „Recepcja osiągnięć psychologii u psychiatrii w prawie małżeńskim.” *Prawo Kanoniczne* 54, nr 1-2:175-90.
- Rozkrut, Tomasz. 2002. *Walor opinii biegłego w kanonicznym procesie małżeńskim*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Rulla, Luigi. 1997. *Antrpologia e vocazione cristiana*. Bologna: EDB.
- Słowiński, Jan. 2009. *Perizia psichica nel processo matrimoniale canonico con particolare riferimento ai disturbi dell'orientamento sessuale*. Roma: Lateran University Press.
- Versaldi, Giuseppe. 1988. „Monumentum et consecraria allocutionis Joannis Pauli II ad auditores Romane Rotae diei februarii 1987.” *Periodica* 77, nr 1:109-48.

Rola biegłych w wyrokach Roty Rzymskiej w sprawach dotyczących wpływu zespołu stresu pourazowego na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa

Abstrakt

W zaprezentowanym opracowaniu Autor podjął problem roli biegłych w procesach o stwierdzenie nieważności w wyrokach Roty Rzymskiej, ale w specyficznym ujęciu, jakim był wpływ zespołu stresu pourazowego na niezdolność

konsensualną do zawarcia małżeństwa. Przepadał ten problem rozgraniczając pomiędzy wyrokami, w których orzeczono nieważność małżeństwa oraz wyrokami, w których jej nie orzeczono. Interesujący wątek stanowi kwestia krytycznego odniesienia sędziów rotalnych do opinii biegłych.

Autor wykazał, iż we wszystkich badanych wyrokach istotną rolę odegrali biegli; ich ekspertyzy wywarły istotny wpływ na orzekanie. Z reguły opinie ekspertów rotalnych co do stanu psychicznego strony (stron) procesu były zgodne z opiniami biegłych występujących w trybunałach niższych instancji, a także, że komponentem istotnym oceny stanu psychicznego stanowiła kwestia ciężkości zaburzenia.

Słowa kluczowe: małżeństwo kanoniczne, niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa, biegły, zespół stresu pourazowego

The Role of Experts in the Judgments of the Roman Rota in Cases Concerning the Impact of Post-traumatic Stress Disorder on Consensual Incapacity to Contract Marriage

Abstract

In the presented study, the Author addressed the problem of the role of experts in trials for annulment in the judgments of the Roman Rota, but in a specific perspective, which was the impact of post-traumatic stress disorder on consensual incapacity to contract marriage. He examined this problem by distinguishing between judgments in which marriage was annulled and judgments in which it was not. An interesting thread is the question of the critical relation of rota's judges to expert opinions.

The Author showed that in all the judgments examined, experts played an important role; their expert opinions had a significant influence on the adjudication. As a rule, the opinions of the rotal experts as to the mental state of the party (parties) to the trial were in line with those of the experts appearing in the lower tribunals, and that an important component of the assessment of the mental state was the question of the severity of the disorder.

Keywords: canonical marriage, consensual incapacity to contract marriage, expert, post-traumatic stress disorder

Information about Author: REV. GINTER DZIERŻON, PROFESSOR, Department of History, Theory and General Norms of Canon Law, Faculty of Canon Law, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw; correspondence address: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Poland; e-mail: ginter.dzierzon@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>